

RAQAMLASHTIRISH VA TEGISHLI TEXNOLOGIYALARNING BUGUNGI XALQARO SAVDODAGI ROLI

Yuldoshev Elbek Sobir o‘g‘li
Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola raqamlashtirish va tegishli texnologiyalarning bugungi xalqaro savdodagi rolini o‘rganadi. Global iqtisodiyot va xalqaro savdoda raqamlashtirish jadal sur‘atlar bilan o‘sib bormoqda va raqamli makon global savdoning asosiy sohasiga aylanmoqda. Raqamlashtirishning xalqaro savdoga ta’siri, xalqaro savdo tuzilmasi va shaklidagi o‘zgarishlarning ta’siri, global raqobatning kuchayishi va uning nomoddiy sektorga o‘tishi; raqamlashtirish orqali xalqaro biznes uchun yangi formatlar va imkoniyatlarning paydo bo‘lishi, transchegaraviy tijorat va ko‘rinmas bandlikni kengaytirish, globallashtirilgan raqamli muhitda transchegaraviy va ichki operatsiyalarni qisqartirish; Kompaniyalar, korxonalar va uy xo‘jaliklari bilan raqamli tijoratning jadal rivojlanishi, transchegaraviy virtual makonda tijorat munosabatlarini tartibga solish bilan bog‘liq yangi avlod fanining paydo bo‘lishi, xalqaro savdoni tartibga solishda yangi o‘zgarishlarning paydo bo‘lishi kabi omillar o‘rganildi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, globallashtirish, xalqaro savdo, texnologiya, ta’minot zanjiri, transformatsiya, tartibga solish, ma’lumotlar oqimi, transchegaraviy savdo.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida 2020-yilni “Ilm-ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” deb e’lon qilib, mamlakatimizning barcha sohalarida raqamli iqtisodiyot muhimligini ta’kidladi. U “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz kerak. Bu bizga rivojlanishning eng qisqa yo‘lini tanlash imkonini beradi. Hozirgi kunda axborot texnologiyalari dunyo hayotining barcha jabhalaridan o‘tib bormoqda”. Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni davlat boshqaruvi tizimida zamonaviy axborot texnologiyalarini jadal rivojlantirish uchun shart-sharoit yaratish, shuningdek, axborot xavfsizligini ta’minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-avgustdagi

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 31-avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov rahnamoligida davlat boshqaruvi tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish uchun”. Raqamli iqtisodiyotda IT-dan foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirishga erishiladi, bu esa optimallashtirish va samaradorlikni oshirishga olib keladi. Raqamli iqtisodiyot rivojlangan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot hajmi ham, aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan yalpi ichki mahsulot ulushi ham yuqori. aholi turmush darajasini oshirish, ikkinchidan, aholining real daromadlarini oshirish va xalqimizni qondirish. Investitsiyalar va axborot texnologiyalarining rivojlanishi mamlakatlarning iqtisodiy o‘shishiga ta’sir qiladi. Chunki yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar, ochiqlik va xalqaro iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning rivojlanishi mamlakatimizda ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash imkoniyatlarini yaratdi. Bunga mamlakatimiz tashqi savdo aylanmasining o‘shishi misol bo‘la oladi. Manbalarda raqamlashtirishning xalqaro savdoga ta’siri haqida ilmiy maqolalarni topish qiyin. Shuning uchun ushbu mavzu bo‘yicha tadqiqotlar dolzarbdir.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Bizning zamonamizda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarning sur’ati, ko‘lami va chuqurligidagi misli ko‘rilmagan texnologik o‘zgarishlar odatda "To‘rtinchi sanoat inqilobi" umumiy atamasi bilan tavsiflanadi. Ishlab chiqarishni mexanizatsiyalash, elektr energetikasi, elektronika va axborot texnologiyalari, ishlab chiqarishni avtomatlashtirishning jadal rivojlanishini ta'minlagan suv va bug' energiyasiga asoslangan uchta sanoat inqilobidan farqli o‘laroq, to‘rtinchi sanoat inqilobi tizimli ta’sir ko‘rsatdi. Bu hayotning barcha jabhalarida, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida, jamoatchilik munosabatlari tizimida sifat o‘zgarishlariga olib keldi. Shveytsariyaning UBS banki ekspertlarining fikricha, iqtisodiy va ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish, sun’iy intellekt texnologiyalari va yirik ma’lumotlar bazalarining paydo bo‘lishi, internet va blokcheyn, ilg‘or robotlar va hokazolar tufayli o‘zaro hamkorlikni tashkil etish samaradorligini ta’minlovchi munosabatlar paydo bo‘lmoqda. har qanday ishlab chiqarish.

Akademik S.G‘ulomov va boshqalar tomonidan yozilgan “Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari” darsligida raqamli iqtisodiyot tushunchasiga quyidagicha ta’rif berilgan: “raqamli iqtisodiyot (elektron) –

ehtiyojlarni maksimal darajada qondirish bilan tavsiflangan iqtisodiyotdir. ma'lumotlardan, shu jumladan shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish orqali barcha ishtirokchilarning. Bu axborot-kommunikatsiya va moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi, shuningdek, gibrid dunyoda barcha xo'jalik yurituvchi subyektlarning to'laqonli o'zaro hamkorligini ta'minlovchi infratuzilmaning ochiqligi – tovarlar va xizmatlar, xizmatlar ko'rsatish ob'ektlari va sub'ektlari yaratilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. tarqatish, ayirboshlash va iste'mol qilish jarayoni" .

Iqtisodiyot fanlari doktori S.Mustafoqulovning fikricha, raqamli iqtisodiyot raqamli ma'lumotlarni ishlab chiqarishning asosiy omili sifatida qaraladigan faoliyat bo'lib, u bir qator sanoat, texnologiyalarni saqlash, sotish va yetkazib berish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. jarayonlarni tahlil qilish va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash natijalaridan foydalanishga asoslangan uskunalar, tovarlar va xizmatlar.

O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish qonuniyatlari, tendentsiyalari va imkoniyatlarini, jumladan, xalqaro savdoda qo'llanilishini, xususan, axborot texnologiyalarining turli sohalarga kirib borish darajasini ilmiy o'rganish bugungi kunda asosiy tadqiqot masalasidir. tashqi iqtisodiy faoliyat. Mamlakatimiz taraqqiyoti va istiqboli, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamlislohotlar muvaffaqiyati milliy iqtisodiyotimizga innovatsiyalarni joriy etish bilan bevosita bog'liq. Shu bois tashqi savdoda raqamli iqtisodiyotni takomillashtirish, uning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va huquqiy asoslarini ilmiy-amaliy o'rganish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot ishida kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, induksiya, deduksiya kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

2015-yil sentabr oyida WEF ekspertlari tomonidan yetakchi kompaniyalarning strategiyasi va rivojlanishida kutilayotgan o'zgarishlar bo'yicha yuqori boshqaruv xodimlari o'rtasida o'tkazilgan so'rov ma'lumotlarini o'rganib, raqamlilashtirish tufayli muhim xulosalar chiqarish mumkin edi. Quyida ushbu so'rovning qiziqarli natijalari keltirilgan:

- Avtomobil ishlab chiqaruvchi kompaniyalar so'rovi ishtirokchilarining 88 foizi 2030 yilga borib kamida bitta yirik avtomobil ishlab chiqaruvchisi avtomobillar va ehtiyot qismlarni sotishdan ko'ra transport sohasidagi ma'lumotlar va xizmatlarni onlayn sotishdan ko'proq daromad olishiga ishonishadi;

•Turli professional xizmatlar ko‘rsatuvchi kompaniyalar vakillarining 70 foizi 2025 yilga kelib raqamli yechimlar bevosita mutaxassislar tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlardan ko‘ra ko‘proq daromad keltirishiga ishonishadi;

•Ommaviy axborot vositalari va axborot agentliklari vakillarining 50 foizi 2025-yilga borib aholi tomonidan qabul qilinayotgan barcha yangiliklarning 90 foizi kompyuterlar tomonidan ta‘minlanadi, deb hisoblaydi;

•Bank sektori va fond bozori vakillarining 92 foizi 2030 yilga borib taqsimlangan buxgalteriya hisobi texnologiyasi jahon moliya tizimining asosiy elementlaridan biriga aylanishiga ishonadi;

•So‘rovda qatnashgan institutsional investorlarning 50 foizi va mustaqil fondlar vakillari 2025 yilga borib ko‘pchilik moliyaviy kelishuvlar va tegishli hujjat aylanishini boshqarish blokcheyn arxitekturasidan foydalangan holda amalga oshirilishiga ishonishadi.

Jahon banking "Raqamli dividendlar" deb nomlangan tadqiqoti raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy rivojlanish uchun qanchalik dolzarb va muhimligini ko‘rsatadi. Xususan, internet tezligining 10 foizga oshishi mamlakat yalpi ichki mahsulotining oshishiga olib keladi. Rivojlangan mamlakatlarda bu ko‘rsatkich 1,21 foizni, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa 1,38 foizni tashkil etadi. Bu shuni anglatadiki, agar Internet tezligi ikki baravar oshsa, YaIM ham taxminan 15 foizga oshishi mumkin.

Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdodagi zamonaviy o‘zgarishlarning asosi, bir tomondan, axborot texnologiyalarini rivojlantirish va takomillashtirish, milliy iqtisodiyotni AKT tovarlari va xizmatlari bilan to‘ldirish bo‘lsa, ikkinchi tomondan, mobil aloqa va internetning mavjudligidir. . Ular, o‘z navbatida, postindustrial jamiyatning muhim infratuzilmasini tashkil etadi.

So‘nggi yillarda uyali aloqa xizmatlarining standart paketi narxi sezilarli darajada pasaydi (Jahon banki va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) Xalqaro elektraloqa ittifoqi ma'lumotlari asosidagi metodologiyasiga ko‘ra), natijada, bu turdagi aloqa tezda kambag'al va o‘ta qashshoq mamlakatlarga tarqaldi, bu esa statsionar telefonlarga bo‘lgan talabni yo‘q qildi. Masalan, Afrika Saharasida standart oylik paketning narxi 8,7 dollarni tashkil etadi, bu 100 kishiga 74 mobil abonent (faqat bitta abonent statsionar telefon); Janubiy Osiyo uchun shunga o‘xshash ko‘rsatkichlar 2,3 dollar va 85 mobil abonent (statsionar telefonga

2 abonent). Bu holat raqamli texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi "raqamli tafovut"ga qaramay, raqamli transformatsiya sharoitida rivojlanayotgan mamlakatlarning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi uchun sifat jihatidan yangi imkoniyatlarni muhokama qilishga ruxsat beriladi.

Raqamli iqtisodiyotning mohiyatini tushunish uchun uning butun dunyo bo'ylab tarqalishining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish muhimdir. Aynan Internet va AKTning jadal rivojlanishi rivojlanayotgan mamlakatlarni ilm-fan va innovatsiyalar sohasida yetakchiga aylantirishi va ba'zan ular uchun iqtisodiy faoliyatning muayyan sohalarida kutilmagan imkoniyatlar yaratishi mumkin. Ishlab chiqarishning jadal xalqarolashuvi va transmilliylashuvi bilan tavsiflangan "klassik" globallashtirish davrida rivojlanayotgan mamlakatlar global qiymat zanjirlarida ishtirok etish orqali zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar (garchi ular hali ham cheklangan bo'lsa ham). Yangi texnologik jarayonlarga moslashish uchun ko'p vaqt va mablag' talab etiladi. Modernizatsiya muammolariga javoban "raqamli" globallashtirish ko'plab sifatli imkoniyatlarni yaratadi. Mavzu bo'yicha ma'ruza tayyorlagan mutaxassislar fikricha; "Rivojlanayotgan bozorlar: rivojlanish muammolariga to'rtta javob", rivojlanayotgan mamlakatlar jismoniy infratuzilma cheklovlarini engib o'tish, katta ijtimoiy yaxlitlikka erishish va xalqaro raqobatbardoshlikni sezilarli darajada oshirish mumkin bo'lgan ekologik toza ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotdagi yangi imkoniyatlar, mavjud salohiyat va bu boradagi yutuqlar nisbatan arzon ishchi kuchi bilan birga rivojlanayotgan mamlakatlarning raqamlashtirish va tegishli bozorlarni shakllantirish sohasidagi salmoqli salohiyatini belgilab beradi. Rivojlangan dunyodan tashqarida 500 ta eng kuchli superkompyuterlarning 30% ga yaqini bugungi kunda ishlaydi. Hindiston internetdan foydalanuvchilar soni bo'yicha dunyoda ikkinchi o'rinda turadi. Hindistonda Internet qamrovi 53% ni tashkil qiluvchi Xitoyga nisbatan 30% ga yaqin bo'lishiga qaramay, Rossiyada (2016 yilda) 76% raqamlashtirish darajasi juda yuqori o'sish sur'atlarida rivojlanmoqda. 2015-yilda 100 milliondan ortiq hindistonlik Internetga kirish imkoniga ega bo'lgan va yaqin kelajakda foydalanuvchilar soni yana o'n millionlab ko'payishi kutilmoqda. Bundan tashqari,

bu, o‘z navbatida, Internet orqali sotishning o‘shini anglatadi. Hatto kambag‘al mamlakatlarning cheklangan raqamli resurslari ularga biznes va bozorlar uchun yangi imkoniyatlarga ega yangi "raqamli haqiqat" ga o‘tish imkonini beradi. Misol uchun, aholining atigi 14 foizi elektr energiyasidan foydalanish imkoniyatiga ega va aholining savodxonlik darajasi 30 foizdan oshmagan Nigeriyada fuqarolarning deyarli 50 foizi mobil telefonlardan foydalanadi. Keniyada har bir oila mebel emas, mobil telefonga ega bo‘lishni xohlaydi. Keniya va Tanzaniya xalqlarining raqamli texnologiyalardan foydalanish istagidan kelib chiqib, M-Pesa mobil to‘lov tizimi joriy etildi.

Internet kompaniyalar uchun muhim savdo vositasiga aylandi, bu ularga qimmat savdo maydonchalaridan foydalanish xarajatlarini tejash, logistika xarajatlarini optimallashtirish va kamaytirish imkonini beradi. Raqamli savdo maydonchalari yakka tartibdagi tadbirkorlar, mikrofirmalar va kichik fermerlarga o‘z mahsulotlarini maqbul narxlarda, ko‘p miqdorda, minimal xarajat evaziga sotish, jahon bozorlariga chiqish, eng yangi xorijiy mahsulot va texnologiyalarni xarid qilish imkonini beradi. Bularning barchasi turli mamlakatlar tadbirkorlari va tarmoqlarini o‘z ichiga olgan xalqaro savdoning yanada jadal rivojlanishiga xizmat qiladi .

Ma'lumotlarni uzatish tezligining tez o‘shishi va bulutli hisoblash texnologiyalarining joriy etilishi dunyoning deyarli istalgan nuqtasidan ma'lumotlarni hisoblash va saqlash uchun cheksiz imkoniyatlardan foydalanishga olib keladi. Bulutli hisoblash va katta ma'lumotlar davri foydalanuvchilarga hatto tijorat maqsadlarida ham, bir-biridan uzoq masofalarda va hatto begonalar o‘rtasida o‘zaro aloqa qilish imkonini beradigan tizimni yaratish uchun asosdir. Natijada, sayyoramizning har qanday fuqarosi xalqaro savdoning potentsial ishtirokchisiga aylanishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bizning fikrimizcha, xalqaro savdo uni tartibga solish va erkinlashtirishni rivojlantirishning yangi bosqichi arafasida. Bu jarayon raqamli muhitda ishlash va raqamli texnologiyalardan foydalanishning umumiy qoidalarini ishlab chiqishni talab qiladi. Chegara to‘siqlarini (chegaraviy intizomlarda) bekor qilgandan so‘ng, birinchi navbatda, bojxona to‘lovlarini kamaytirish va bekor qilish, shuningdek, xalqaro ishlab chiqarishni rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan bozor faoliyatidagi ko‘plab notarif cheklovlarini kamaytirish (chegaraviy intizomlar), tizimlar, a

transchegaraviy virtual makonda (chegaradan yuqori fanlar) tijorat munosabatlarini tartibga solish tufayli yangi fanlar guruhi paydo bo'ldi. Bunday tartibga solishning asosiy yo'nalishlari - kiberhujumlarga, intellektual mulk huquqlarining buzilishiga qarshi kurash standartlari, Internet va elektron tijoratda firibgarlikning oldini olishga qaratilgan muayyan qoidalar, ma'lumotlarning erkin harakatlanishi, saqlashi va ulardan foydalanish.

Raqamlashtirishning xalqaro va global savdoga ta'siri to'g'risidagi ushbu maqolada keltirilgan ko'plab qarashlar shubhasiz munozarali bo'lishi mumkin. Biroq, sodir bo'layotgan o'zgarishlarni, ularning davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning mohiyati va mazmuniga ta'sirini o'rganish O'zbekiston uchun juda muhimdir. Bu tayyor mahsulot eksportini ko'paytirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va tashqi bozorlarda raqamli tijorat faoliyatida ishtirok etish dolzarb vazifadir.

Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor vazifasi O'zbekistonda jadal iqtisodiy o'sishni ta'minlash, mamlakatimizning xalqaro maydonga integratsiyalashuvini jadallashtirish va buning natijasida O'zbekistonni eng rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shishdan iborat. raqamlashtirish sohasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida: “Albatta, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish zarur infratuzilma, ulkan mablag' va mehnat talab qilishini yaxshi bilamiz. Lekin qanchalik qiyin bo'lmasin, bu ishni bugun boshlamasak, qachon boshlaymiz?! Ertaga juda kech bo'ladi. Shu bois, raqamli iqtisodiyotga o'tish keyingi 5 yildagi eng ustuvor vazifalarimizdan biri bo'ladi .

ADABIYOTLAR

1. Махмуджон Зиядуллаев (2021). Право на социальное обеспечение в Узбекистане и радикальные реформы, проведенные в пенсионном секторе в 2017-2021 годах. Общество и инновации, 2 (8/S), 121-127. Doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss8/S-pp121-127 ;
2. Зиядуллаев, М. (2022). Роль социального обеспечения в стратегии развития Нового Узбекистана . Общество и инновации, 3(4/S), 120–125. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp120-125> ;
3. MY Tirkashev, «THE ROLE OF SMALL SCALE BUSINESS IN THE DEVELOPMENT OF MARKET ECONOMY», МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ

КАРЬЕРА Учредители: Общество с ограниченной ответственностью” Моя профессиональная карьера”, 34, 2022, 97-102 с.;

4. M Yu Tirkashev, NB Eshtemirov, «FACTORS OF EFFECTIVE USE OF MECHANISMS TO IMPROVE FINANCIAL CONTROL», 2022, Вестник магистратуры, 3-2 (126), 111-112 с.;

5. Djurakulovich Ziyadullaev Makhmudjon. (2022). YESTERDAY’S, TODAY’S AND FUTURE PENSION REFORMS IN UZBEKISTAN. Conference Zone, 119–121. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/362> .

Research Science and
Innovation House

